

**Szent István Egyetem
Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
Gödöllő**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

***A lakosság pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjei
a Kiskunságban***

Készítette:
Csernák József

**Gödöllő
2018**

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás- és szervezéstudományok

vezetője: **Prof. Dr. Lehota József DSc.**
egyetemi tanár, MTA doktora
Szent István Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete

témavezető: **Dr. Baranyi Aranka PhD**
egyetemi docens
Eszterházy Károly Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete
Pénzügyi és Számviteli Tanszék

témavezető: **Prof. Dr. Takács István PhD**
egyetemi tanár
Óbudai Egyetem
Keleti Károly Gazdasági Kar
Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet

Az iskolavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés	1
2.	Szakirodalmi áttekintés	4
3.	Anyag és módszer	7
3.1.	Primer adatbázisok áttekintése	7
3.1.1.	I. kutatás: Kossuth Kollégium keretében gyűjtött adatok köre	7
3.1.2.	II. kutatás: Pénzügyi attitűdök vizsgálata (2012)	9
3.1.3.	III. kutatás: A pénzügyi attitűdök vizsgálata a kiskunsági háztartásoknál (2016)	9
3.1.4.	Az adatbázisok reprezentativitása.....	9
3.2.	Módszertan.....	10
3.2.1.	χ^2 próba és asszociációs vizsgálatok rövid bemutatása.....	10
3.2.2.	Az útmodellek rövid bemutatása	11
3.2.3.	Faktoranalízis rövid bemutatása	11
3.2.4.	Hierarchikus klaszteranalízis rövid bemutatása	12
4.	Eredmények	13
5.	Következtetések, javaslatok.....	19
6.	Irodalomjegyzék.....	24
7.	Az értekezés témaköréhez kapcsolódó tudományos publikációk.....	25

1. BEVEZETÉS

Doktori disszertációm témája a hazai lakosság ezen belül is a Kiskunság háztartásainak pénzügyi attitűdjeinek felmérése, és a kapott adatok alapján elemzés készítése, továbbá a felmérés során az általam megfogalmazott célok összhangba hozatala a témához kapcsolódó szakirodalommal.

A vizsgálatom helyszínéül szolgáló térségre azért esett a választásom mert 2011-ben egy kutatás keretében lehetőségem volt bekapcsolódni a Lakiteleki Népfőiskola közreműködésével lebonyolított vizsgálatba, melynek témája a helyi lakosság pénzügyi helyzetének felmérése volt a Kiskunságban. Leginkább tényfeltáró adatgyűjtő megközelítésből vizsgálva a témakört kiemelten a háztartások hitel és megtakarítási adataira. Már ekkor felkeltette érdeklődésemet a téma, közben lehetőségem volt a kutatási eredményeinek feldolgozásába is bekapcsolódni. Az említett okokon túl személyes indíttatásom is kapcsolódik a vizsgálat helyszínéhez.

Önálló kutatás kialakítására 2012-ben került sor, melynek központi eleme a lakosság attitűdjeinek vizsgálata abból szempontból, hogy milyen tényezők befolyásolják egy háztartás döntését a pénzügyi kérdéseit illetően. A minta 145 fő véleményét tartalmazta, ezen minta eredményeinek feldolgozását követően került sor doktori értekezésem központi kutatási területének kialakítására, melyet 2016-ban végeztem el. A kutatás célja a korábbi módszertan tapasztalatait felhasználva igazolni nagyobb elemszám segítségével a korábban megfogalmazott hipotéziseimet.

A kutatás célkitűzései:

C1: A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétére ható főbb tényezők azonosítása és a jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata.

C2: A kiskunsági lakosság körében a jövőbeni hitelek és a megtakarítások preferenciáira ható tényezők vizsgálata.

Az általam vizsgált kutatási téma három adatbázis elemzésére épül, felhasználva az egyes elemzések során nyert tapasztalatokat, ezen három vizsgálat is jól mutatja a téma aktualitását, hisz folyamatosan szolgál vizsgálati területekkel és kutatási célokkal. A téma további aktualitását adja, hogy mindhárom általam érintett vizsgálataid időszak jól elkülöníthető pénzügyi folyamatokkal jellemezhető. A 2007-ben kirobbant és 2008-ban Európában is megjelenő pénzügyi válság hatása már a 2011-es felmérésben is megmutatkozott, ez került tovább vizsgálatra

azonban más aspektusból. 2016-ban a makrogazdasági adatok alapján túljutottunk a válságon, de érdekes eredményekkel szolgált a kutatásom a háztartások pénzügyi viselkedését illetően. A pénzügyi kultúra változásának követését is lehetővé tette számomra ezen három szakaszból álló vizsgálat, ez azért fontos kutatásom szempontjából mert a jövőbeni pénzügyi szolgáltatások (megtakarítási alternatívák, hitellehetőségek) kialakításához nyújt információkat.

Napjaink háztartási fogyasztásának alakulására vonatkozóan a KSH adatai alapján növekedést prognosztizálnak, melynek alapja a többlet pénzügyi forrás, mely származhat megtakarításból vagy hitelből. Ennek megfelelően foglalkoztam doktori értekezésem szakirodalmi áttekintés részében a pénzügyi szolgáltatások definiálásával, majd a megtakarítások és hitelek jellemzőinek szintetizálásával. A pénzügyi folyamatok alátámasztása érdekében makrogazdasági adatokat gyűjtöttem és elemeztem, mellyel szemléltetni kívántam a lakosság megtakarítás és hitelállomány változását. A hagyományos leíró statisztikai elemzési módszerek mellett vizsgáltam, hogy a válaszadók esetén milyen tényezők milyen mértékben befolyásolják a pénzügyekkel kapcsolatos döntéseket, válaszokat. A cél a korábbi kutatások eredményeinek összefoglalása és az eredmények közötti kapcsolat vizsgálata. Mindhárom vizsgálat középpontjában a pénzügyi területekre adott válaszok és azok befolyásoló tényezőinek elemzése állt.

A hipotéziseket a szakirodalom megismerése és szintézise után fogalmaztam meg.

Hipotézisek:

H1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének a nagysága.

A Kiskunságban végzett vizsgálatok alapján feltételezem, hogy a hitel és megtakarítási szolgáltatások igénybevételénél a leghangsúlyosabb hatása a háztartások jövedelmi helyzetének van. A háztartások hitel és megtakarítási hajlandóságára nem ugyanazon tényezők, nem ugyanolyan mértékben hatnak ezért szükségesnek tartottam külön-külön vizsgálni a két területet.

H1a. A kiskunsági lakosság körében a *meglévő megtakarítások meglétét* erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.

H1b. A kiskunsági lakosság körében a *meglévő hitelek meglétét* erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.

H2. A kiskunsági lakosság a hitelek és a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért karakterisztikusan elkülöníthető fogyasztói csoportok azonosíthatók.

H2a. A kiskunsági lakosság a *jövőbeni megtakarításokra jellemzőire vonatkozó preferenciái* alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

H2b. A kiskunsági lakosság a *jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciái* alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.

H3. Az iskolai végzettség jelentősen determinálja jövőbeni hitelekre és a megtakarításokra vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.

H3a. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság *jövőbeni a megtakarítások* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H3b. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság a *jövőbeni hitelek* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H4. A jövedelem nagysága jelentősen determinálja kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek és megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.

H4a. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság *jövőbeni megtakarításainak* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

H4b. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság *jövőbeni hiteleinek* jellemzőire vonatkozó preferenciáira.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalmi feltérképezést a megtakarítások közgazdasági értelmezésével kezdtem. Fontosnak tartottam a klasszikus és neoklasszikus közgazdaságtan képviselőinek gondolatait sorra venni. Az elméletek közös vonása, hogy a megtakarítási és fogyasztási döntéseknél figyelembe kell venni a jövő és a jelen közötti választást. A leginkább vitát kiváltó gondolat a jövedelem fogalmkörének megközelítésében jelölhető meg. A jövedelem meghatározásának kérdésköre tehát, eltéréseket mutatott, azonban abban egyetértenek az elméletek képviselői, hogy a jövedelemnek fontos szerepe van a pénzügyi instrumentumok kérdésében.

A szakirodalom rávilágít arra is, hogy a jövedelem és a pénzügyi kultúra összefüggését több tanulmány elismeri és számos felmérés ezt alá is támasztja. (Béres – Huzdik, 2012) A Magyarországon folytatott pénzügyi kultúra kutatások egyik központi témája a pénzforgalomhoz használt pénzügyi eszközök vizsgálata. A pénzügyi kultúra mértékének jövedelem összetételen keresztül történő megítélése csak hosszú távon, a különböző szociális ellátórendszerre vonatkozó ismeretek birtokában lehetséges.

A jövedelem kapcsán fontos volt számomra, hogy a megtakarítások is hangsúlyt kapjanak a szakirodalom feltérképezése során. A megtakarítások kapcsán a jövedelem nagysága ugyan fontos szerepet kap, azonban a pénzügyi kultúra színvonalát az nem befolyásolja. Fontos megállapításom az, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők, akiknek vélhetőleg csekély mértékű a megtakarítása, ugyanúgy rendelkezhet magas színvonalú pénzügyi kultúrával, mint a magas jövedelemmel rendelkezők. Valamint az is feltételezhető, hogy a szegényes pénzügyi ismeretekkel rendelkezők magas jövedelemszint mellett sem folytatnak jelentős megtakarítási tevékenységet.

A pénzügyi kultúra jelentősége az idegen források kapcsán is jelentős. A pénzügyi ismeretek jelentősen befolyásolják a hitelek és kölcsönök kapcsán kialakult gondolkodást, a kockázatvállalás reális megítélésének képességét. (Hung et al., 2009) (Mellan, 1997)

A pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó szakirodalmi feltérképezés során megvilágításba került a kockázatvállalás és a lakosság a pénzügyi intézetek által nyújtott szolgáltatásokhoz való viszonya. Ebben a kérdéskörben ismét hangsúlyos szerepet kapott a jövedelem. A pénzügyi eszközöknél a likvidebb megtakarítási formák jellemzően népszerűbbek a lakosság körében, azonban a magasabb jövedelemmel rendelkezők az igénybe vett eszközök tekintetében nagyobb diverzifikációt tükröznek.

Az empirikus kutatások tehát, a jövedelem és a pénzügyi kultúra jelentőségét hangsúlyozzák leginkább. Mindemellett szintén jelentőséggel bír az egyén jellemzői, mint ilyen a kulturális jegyek, a tanulás, a szocializációs lehetőségei, amik mind befolyásolják a pénzügyi tudását, ezáltal a pénzügyi döntéseit.

A pénzügyi kultúra vizsgálata napjainkban kiemelt jelentőségű a nemzetgazdaságok számára. A nemzetek számára fontos, hogy a lakosság milyen szintű pénzügyi ismeretekkel, tudással, kompetenciákkal rendelkezik. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a pénzügyi képességek nem veleszületett tulajdonságok halmaza, hanem leginkább tanulási folyamat útján sajátíthatók el. Mindezért is fontos, hogy a pénzügyi kultúra megfelelő szinten történő kialakítása, biztosítása az oktatási rendszerek által is biztosított legyen. (Atkinson – Messy, 2012)

A pénzügyi kultúra jelentőségét tehát, az empirikus kutatások is hangsúlyozzák. A pénzügyi kultúra fejlesztéséhez pedig nélkülözhetetlen, hogy a lakosság pénzügyeinek (megtakarítások és hitelek) kapcsán hozott döntéseiket befolyásoló tényezőket minél pontosabban meghatározzuk, minél inkább megismerjük. (1. táblázat)

1. táblázat: A elméleti háttér és a kutatási célok kapcsolatának elméleti modellje

Elméleti háttér szakirodalom és szekunder adatok	Kutatási célok
Megtakarítások közgazdasági megközelítése	A főbb pénzügyi instrumentumok vizsgálata a Kiskunságban
A főbb pénzügyi szolgáltatások	
A lakosság pénzügyi attitűdjei	A kiskunsági lakosság pénzügyekhez való viszonyának elemzése
Pénzügyi kultúra fogalmi köre	A kiskunsági lakosság pénzügyi kultúrájának vizsgálata a főbb pénzügyi instrumentumokhoz való viszonya alapján.

Forrás: saját szerkesztés

Az értekezésemben fontosnak tartom megkülönböztetni a lakosság hitelek és megtakarítások kapcsán hozott a múltbeli döntéseit, valamint a jövőre vonatkozó,

akár látens igényre vonatkozó döntéseket. Ennek jelentőségét leginkább abban látom, hogy az egyén fejlődik, tanulás útján döntéseire más-más tényezők hathatnak, vagy akár ugyanazon tényezők más módon befolyásolják a döntést.

A pénzügyi kultúra jelentősége még inkább hangsúlyos azokban a térségekben, ahol a lakosság a nagyvárosok peremvidékétől távolabb élnek, mint például a rurális térségekben, ilyen területi egységnek számít a Kiskunság.

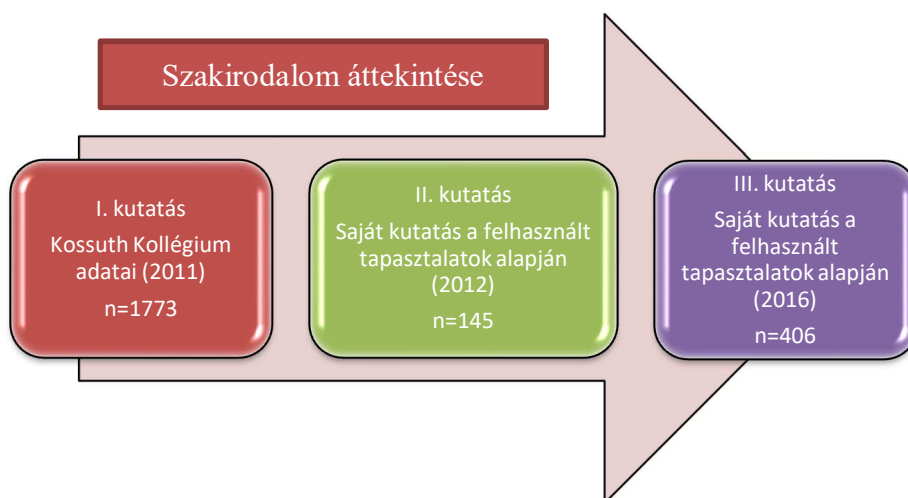
Az irodalom elemzése tehát, megerősítette bennem a kutatási célok által megfogalmazott területek vizsgálatának fontosságát. A célok és azok mentén megfogalmazott hipotéziseimet az értekezésem következő fejezeteiben kívánom bemutatni. Ez a fejezet tartalmazza a megvalósított kutatást, annak módszertanát, eredményeit, valamint az eredmények alapján tett következtetéseket és javaslatokat.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Napjainkban folytatott kutatás során elkerülhetetlen, hogy a kutató az általa felállított célokat és hipotéziseket, a statisztika gazdag eszköztárával elemezze. Amennyiben egy kutatás során a problémakört statisztikailag (is) vizsgálunk, úgy a legtöbb esetben eldöntendő állítások között tudni fogunk kvázi objektív döntéseket hozni, melyek megalapozzuk a kutatás következtetéseit és javaslatait. A fejezetben bemutatásra kerülnek a kutatásom során a leíró statisztikákon kívül a felhasznált módszerek és az általam elemzett főbb adatbázisok.

3.1. Primer adatbázisok áttekintése

Az alábbi fejezetben az általam állított hipotézisek vizsgálatához használt primer adatbázisokat mutatom be. Munkámban három, időben eltérő adatbázist használok, melyek egymás kiegészítői. Az első kutatás alatt nyert eredmények és tapasztalatok alapján végeztem a második és majd a harmadik kutatást, így indokoltnak láttam őket külön alfejezetben ismertetni. (1. ábra)

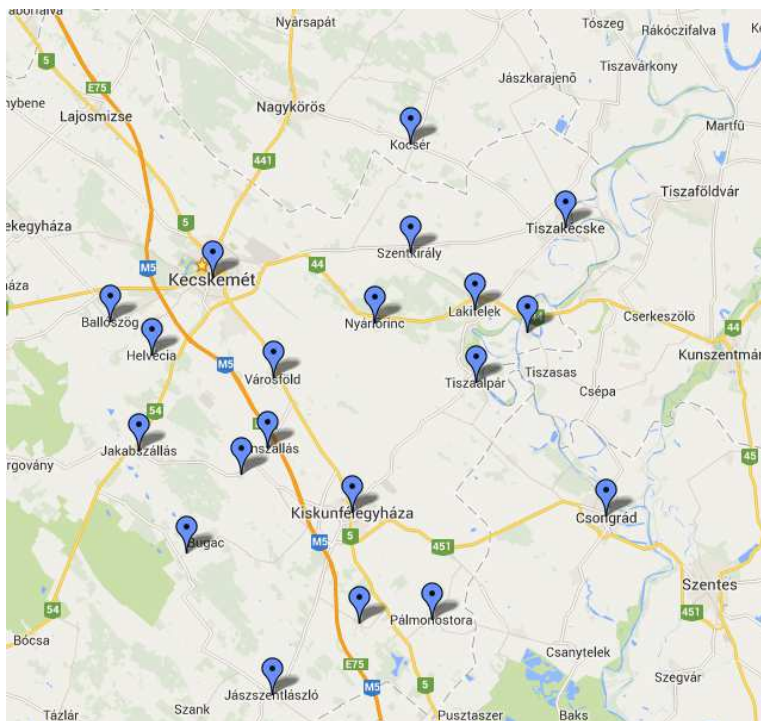
1. ábra: A kutatás folyamata

Forrás: saját szerkesztés

3.1.1. I. kutatás: Kossuth Kollégium keretében gyűjtött adatok köre

A Lakiteleki Népfőiskola 2011-ben hozta létre a Kossuth Kollégiumot, azzal a céllal, hogy a Kiskunságban lévő háztartások pénzügyi tájékozottságát felmérjék, a felmérés vezetője Botos Katalin professzor asszony volt. A kutatásba mintegy 130 fő vett részt, mely több felsőoktatási intézmény hallgatóiból és oktatóiból

áltak. A szakmai munka irányítói a különböző egyetemokról származó oktató kollégák voltak. A kutatásba akkor az Eszterházy Károly Egyetem jogelőd intézményének munkatársaként, mint kutató és felügyelő tanár kapcsolódtam be 7 fő hallgatóval. Részben ez a lehetőség volt a kiindulópontja a kutatásaimnak, hiszen a terepen töltött kétszer egy hét kutatás nagyon jó tapasztalatot is adott a további munkámhoz. A kutatás alap módszere egy kérdőíves felmérés, mely egyrészt állt egy standardizált kérdőívből és mélyinterjúk megkeresésekből is. A kérdőívben a demográfiai helyzeten kívül vizsgáltuk a válaszadók megtakarításaival, hiteleivel, anyagi helyzetével, egy egyéb területekkel kapcsolatos viszonyait. A kutatókkal törekedtünk a rétegzett mintavétel felvételére, mely alapján a KSH területi statisztikáit vették alapul a vezető kollégák, így ahhoz viszonyítva célirányosan igyekeztünk a kutatásba a háztartásokat bevonni. A kutatás végére $n=1773$ darab háztartást mértünk fel. Az esetleges eltérések esetében pedig lakóhely és életkor szerinti súlyozással normalizáltuk az adatbázist. A felmérésbe bevont települések esetében a fő cél a háztartások anyagi helyzetének, illetve a pénzügyi szempontból az egyes attitűdök vizsgálata kvantitatív módszerek segítségével. (2. ábra)

2. ábra: A Kossuth Kollégium kutatásába bevont települések
Forrás: Kossuth Kollégium adatai alapján saját szerkesztés

3.1.2. II. kutatás: Pénzügyi attitűdök vizsgálata (2012)

Az I. kutatás adataiban főképpen a háztartások helyzetével foglalkozott. A fő kérdések arra világítottak rá, hogy a háztartásoknak milyenek az anyagi helyzete, illetve rendelkeznek-e például megtakarításokkal, hitelekkel. A helyzetkép vizsgálata mellett mélyebb elemzéseket akartam végezni. Az I. kutatásban sztochasztikus módszerekkel elemeztem a háztartások megtakarításaira és hiteleire való ható tényezőket. Emellett felmerült bennem az igény, hogy ne csak a meglétükre, hanem a velük kapcsolatos attitűdökre, preferenciákra vonatkoztatva is végezzek kvantitatív többváltozós elemzéseket. A II. kutatásomat 2012-ben tehát annak fényében állítottam össze, hogy rákérdezzek az egyes válaszadók megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáira, azaz mi alapján döntenek vagy döntenének megtakarításaikkal kapcsolatban. Ez azért is eltér az egyéb korábbi kutatásoktól, mert itt nem a tényleges megtakarításiakat mértem fel, hanem esetleges jövőbeni döntéseiknek az okát. A kutatás során, melyben új megközelítésből vizsgáltam a kiskunsági lakosságot, n=145 értékelhető válaszadót értem el, melyek válaszait leíró statisztikákkal, faktoranalízissel és klaszter elemzéssel vizsgáltam.

3.1.3. III. kutatás: A pénzügyi attitűdök vizsgálata a kiskunsági háztartásoknál (2016)

A II. kutatás tapasztalatait felhasználva 2016-ban végeztem egy bővebb kutatást, szintén a Kiskunság területén elektronikus és papír alapú kérdőíves kutatással. A kapott eredmények - melyeket az Eredmények fejezetben részletesen taglalok – bebizonyították, hogy a témakört eredményesen tudtam vizsgálni a főkomponens és klaszterelemzéssel. A vizsgáltokhoz egy általam létrehozott standardizált kérdőívet, használtam, mely a szakirodalom alapján jó alapot ad a további vizsgálatokhoz. (Tomcsányi, 2000) (Majoros, 2009) A kérdőívben pontosan rákérdeztem a válaszadó lakóhelyére, így tudtam tisztítani az adatbázist és csak a releváns válaszadók maradtak a mintában. A kutatás során n=406 db értékelhető adatlapot sikerült begyűjtenem. A standardizált kérdőívben már nemcsak a megtakarításokkal, hanem a hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciákat is kutattam. A fő kutatási kérdések mellett több olyan demográfiai és pénzügyekkel kapcsolatos kérdéskörre is kitértem, melyek hatását vizsgáltam a válaszadók pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjeire.

3.1.4. Az adatbázisok reprezentativitása

A kutatásaim során felhasznált adatbázisokról az alábbiak mondhatók el: Az I. kutatás esetében a Kossuth Kollégium törekedett a rétegzett mintavételre, mely megnyilvánult abban, hogy egy komplex felmérési terv alapján lettek a különböző települések válaszadói felmérve. A főbb szempontok a

településlakosság száma, nem és kor szerinti megoszlás. Az $n=1773$ fős minta elég nagy elemszámot biztosított a mélyebb elemzések elvégzésére. Az ezt követő II. Kutatás egy inkább fókuszcsoportos felmérésként egy szerényebb $n=145$ fős mintával dolgoztam. A II. kutatást magam végeztem a térségben, melynek fő célja, egy a későbbi fejezetekben részletezett metodikát tesztelni. Ezen eredmények feldolgozása után folytattam le a III. kutatást, mely egy mélyebb $n=406$ fős mintavétellel segítette munkámat. A II kutatásban kapott eredmények alapján döntöttem az ott használt többváltozós statisztikai módszerek és a velük elemzett kérdéskör egy nagyobb mintán elemezni a Kiskunságban, mely törekszik a reprezentativitásra. Összességében elmondható, hogy az anyagi és személyi erőforrás korlátaiba ütköző kutatások, ha nem is mondhatók reprezentatívnak, a mintaelemszámukból, az ismérvek számától és a kérdésfeldolgozások komplexitásától adódóan mindenképp jelzés értékűek és véleményem szerint egy későbbi nagyobb reprezentatív kutatáshoz nagyon jó alapot adhatnak az általam kapott eredmények.

3.2. Módszertan

Az alábbi módszertani fejezetet azért tartottam fontosnak a jelenlegi mélységben taglalni, hogy a felhasznált módszerek kiválasztását, illetve a módszerek, néhol a klasszikus alkalmazástól eltérő használatát alátámasszam.

Az értekezésben lévő elemzéseket Microsoft Excel, illetve SPSS statisztikai programcsomaggal végeztem. Az elemzések, illetve a módszertan kiválasztáskor figyelmet fordítottam az adatok megfelelő tisztítására, illetve strukturálására. A rendezett – már korábban bemutatott – adatbázisok tekintetében a felmért ismérvek tulajdonságai alapján választottam ki a felhasználni kívánt módszereket.

3.2.1. χ^2 próba és asszociációs vizsgálatok rövid bemutatása

Disszertációmban a különböző nominális változók közötti kapcsolatot azonosítottam a χ^2 próba segítségével. Amennyiben két ismerv közötti kapcsolatot vizsgálunk és a két ismerv kategorikus változó (nominális és/vagy ordinális skálák), úgy a kapcsolatot főképpen keresztábra-elemzéssel, erősségét asszociációs együtthatókkal tudjuk vizsgálni. A két változó közötti kapcsolatot Pearson-féle χ^2 (khi négyzet, Khi2, Chi2) próbával vizsgáltam. Amennyiben a kapott χ^2 érték *nullától eltér*, jelzi, hogy a két változó között kapcsolat áll fenn. (Szűcs, 2004)

Miután bebizonyosodott a két kategorikus változóról, hogy statisztikai kapcsolat van közöttük, úgy a kapcsolat erősségének a vizsgálatához asszociációs együtthatót kell számolni. Az asszociáció egyik gyakori mérőszáma a Cramer-

féle asszociációs együttható, a mutatót Harald Cramer publikálta 1946-ban. (Cramer, 1962)

A mutató alapvetően 0 és 1 között szóródik, amennyiben az érték az „1” felé közelít, úgy erősebb a kapcsolat a két változó között.

A vizsgálatok elvégzésekor figyelembe vettem, hogy volt mikor a központi kérdés egy nominális változó. „Van-e megtakarítása?” (van/nincs) Habár ez az ismérv ebben a formában nem képvisel sorrendiséget, az általam alkalmazott asszociációs kapcsolatvizsgálatoknál tudtam sorrendiséget megállapítani az alábbi módon: Miután a Pearson féle χ^2 próba kimutatta a kapcsolatokat az egyes kategorikus ismérvek között, Cramer asszociációs együtthatóval elemeztem külön-külön azok erősségét. A mutató 0 és 1 között szóródik. Elmondható, hogy ahol pl. 0,67 az értéke, ott a kapcsolat erősebb, mint ahol mondjuk 0,13. A további elemzéseknél a sorrendiséget így a használható Cramer együtthatók alapján állapítottam meg és azok eredményeit, mint statisztikai súlyokat használtam fel.

3.2.2. Az útmodellek rövid bemutatása

Az útmodelleket általában a mobilitás-vizsgálatok esetében tudjuk használni. Az útmodell gyakorlatilag nem más, mint egymásra épülő regressziós modellek sorozata. A vizsgálat esetében azt vizsgáljuk, hogy a különböző változók hogyan hatnak egy bizonyos ismérvre. Általában a modellben szereplő ismérveket nyilakkal kötik össze, jelezve egyúttal a kapcsolatok irányát, azaz kauzális modellt hozunk létre. A modell lényege, hogy a különböző logikai „utakon” elért kapcsolatok erősségét határozzuk meg, így megkapjuk azokat a markáns változókat, melyek befolyásolják, közvetlen és közvetett hatással vannak a függő változóra. (Székelyi – Barna, 2008)

Az útmodelleket viszont csak metrikus változók esetében lehet használni. A felhasznált adatbázisom esetében az ismérvek döntő hányada kategorikus változó, ezért az útmodellek logikai struktúrája alapján egymásra épülő keresztábra elemzések sorozatát állítottam fel a kategorikus ismérvekre.

3.2.3. Faktoranalízis rövid bemutatása

A módszertant a különböző fogyasztói preferenciák azonosítására használtam a dolgozatom során. A kölcsönös függőségi viszonyok elemzésére, amennyiben a kapcsolatot a változók között vizsgáljuk faktoranalízist célszerű használni. A faktoranalízis ténylegesen nem egyetlen eljárás, hanem többváltozós statisztikai eljárások körét jelenti. A módszer mintegy dimenzió redukálásra, adattömörítésre szolgál, mely során a kiinduló ismérvek számát redukáljuk és faktorokba rendezzük össze. A módszer eredményeképpen nemcsak csökkentjük a változók

számát és egyszerűbbé tehetjük az adatbázist, de a változók struktúráját is hatásosan képesek vagyunk elemezni a főkomponens elemzés segítségével. Fontos cél a módszer alkalmazásánál a struktúrafeltárás, tehát hogy a vizsgálatba bevont változók közötti kapcsolatokat azonosítsuk. A főkomponens elemzés elvégzése előtt megvizsgáltam, az adatokat, hogy elvégezhető-e a faktoranalízis, erre a célra a KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) mutatót alkalmaztam. A KMO mutatót akkor alkalmazzuk, ha meg szeretnénk ítélni, hogy a változóink alkalmasak-e a faktorelemzés elvégzésére. (Ketskeméthy et al., 2011) A mutató jellemzően 0 és 1 közötti intervallumban szóródik. Ha a $KMO \geq 0,5$ akkor az adataink elfogadhatóak a faktorelemzésre. Továbbá előfeltétel, hogy a változóknak korrelálniuk kell egymással. (Sajtos – Mitev, 2007)

A kapcsolatok azonosítása során keletkezett faktorok továbbá jó alapot adhatnak további elemzésekhez. Kutatásaim során én is tovább vizsgáltam a kapott eredményeket és felhasználtam további többváltozós statisztikai elemzésekhez. A klaszteranalízis lefuttatásához nagyon jó alapot adtak a kapott komponensek, hiszen minden a korábban a vizsgálatba bevont változó jellemzőivel bírtak és így a klaszterek jellemzése is egyszerűbb volt.

3.2.4. Hierarchikus klaszteranalízis rövid bemutatása

A módszertant a különböző fogyasztói csoportok azonosítására használtam a dolgozatom során. A klaszterelemzés azt jelenti, hogy csoportokba rendezük a különböző eseteket. A módszertant akkor használjuk, amikor egy adatbázisban a kölcsönös függőségi kapcsolatot, nem a változók között, hanem a különböző esetek (kérdőív-nél: válaszadók) között vizsgáljuk. Itt cél, a meghatározott változók felhasználása alapján olyan viszonylag homogén fogyasztói csoportok létrehozása, melyek statisztikai alapon elkülöníthetőek.

A vizsgálat akkor tekinthető sikeresnek, ha ugyanazon csoportba tartozó esetek (vizsgálataimban: válaszadók) hasonló értékkel bírnak, mint a csoporttársaik, azonban a csoportban lévők tulajdonságai eltérnek más csoportokhoz tartozó válaszadók tulajdonságaitól. A klaszterelemzés alapvetően abban különbözik például a diszkriminancia elemzéstől, hogy nem rendelkezünk előzetes információval egyetlen válaszadó csoportbéli hovatartozásáról sem. A csoportok kialakítása statisztikai alapokon történik. A klaszterelemzés tekintetében több csoportosítási metodika közül lehet választani. Megvizsgálva az adataimat arra a következtetésre jutottam, hogy a Centroid (súlyközpontos) módszertant fogom alkalmazni. A Centroid módszer az objektumok átlaga közötti távolságot jelenti. Az eredményeket dendrogram fa elemzésével végzem és a kapott eredmények lehet a csoportokat határozottan elkülöníteni. (Székelyi – Barna, 2008) Az későbbiekben a kapott csoportokat felhasználva további sztochasztikus vizsgálatokat végzek a kapott eredményekkel.

4. EREDMÉNYEK

Új és újszerű kutatási eredményeimet, a hipotéziseknek megfelelően az alábbiakban foglalom össze:

E1 Kimutattam, hogy nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.

A Kossuth Kollégium kutatási adatait felhasználva egy n=1773 mintával igazoltam hipotézisemet. Feltételeztem, hogy a megtakarítási és hitel szolgáltatások igénybevételénél a leghangsúlyosabb hatása a háztartások jövedelmi helyzetének van. Az elemzések folyamán elmondható, hogy sem a megtakarítások, sem a hitelek állományára statisztikailag nem a háztartások jövedelme volt a legmeghatározóbb hatással a kiskunsági háztartások esetében. A megtakarítások esetében csupán ötödik helyet foglalta el a rangsorban, míg a hitelek esetében a hatodik helyen mutattam ki az ismérvet. Elmondható, hogy a főbb pénzügyi instrumentumokra nem a leghangsúlyosabb hatást gyakorolja a háztartások jövedelmi helyzete, hanem életkor a legmeghatározóbb tényező, majd a foglalkozás, iskolai végzettség.

A megtakarításokra ható fő tényezők rangsora

1. A válaszadók életkora
2. A válaszadók foglalkozása
3. A válaszadók iskolai végzettsége
4. A válaszadók családi állapota
5. A háztartás nettó jövedelme

A hitelekre ható fő tényezők rangsora

1. A válaszadók életkora
2. Új bankolási technikák alkalmazása
3. A válaszadók foglalkozása
4. A válaszadók iskolai végzettsége
5. A háztartás fő bevételi forrása
6. A háztartás nettó jövedelme

E2 A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körül írható csoportokba rendezhetők.

A 2012-es és 2016-os felmérésem adatait felhasználva többváltozós statisztikai módszerekkel vizsgáltam a kiskunsági lakosság tekintetében a pénzügyekkel kapcsolatos attitűdöket. Céloom a kiskunsági lakosság körében az esetleges jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata volt. Faktor- és klaszteranalízis felhasználásával igazoltam, hogy a lakosság statisztikailag jól körül írható csoportokba rendezhető a jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján. A

n=406 mintából álló kutatásom tekintetében a jövőbeni megtakarításokkal kapcsolatos preferenciák kapcsán négy, míg a hitelek esetében öt különálló csoportot hoztam létre statisztikai alapokon, melyeket a rájuk jellemző attitűdök alapján neveztem el.

A jövőbeni megtakarításokkal kapcsolatos preferenciák alapján létrehozott csoportok

1. „Tudatosak” (39,16%)
  2. „Megfontoltak” (32,51%)
  3. „Kockázatosak” (12,56%)
  4. Kockázatkerülők (9,11%)
- A többi kapott csoport összesen:
6,65%

A jövőbeni hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján létrehozott csoportok

1. „Közömbösek” (35,47%)
  2. „Befolyásolhatók” (25,62%)
  3. „Érdeklődők” (15,52%)
  4. „Érdektelenek” (9,85%)
  5. „Megfontoltak” (7,88%)
- A többi kapott csoport összesen:
5,67%

E3 A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.

A vizsgálataim alapján kapott preferenciacsoportokat felhasználva megállapítottam, hogy a kiskunsági háztartások jövőben hiteleivel kapcsolatos döntéseinél nem a legmagasabb iskolai végzettség volt a legerősebb hatással. A statisztikai vizsgálatok megerősítették, hogy az iskolai rendszerű (pénzügyi) oktatás szükséges, de nem elégséges. A családi és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre.

E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező.

Az adott eredményhez szintén a kapott fogyasztói preferenciacsoportokat használtam fel. A statisztikailag jól elkülönülő csoportok és a jövőbeni megtakarítások tekintetében nagyon gyenge, míg a hitelek tekintetében egyáltalán nem volt kimutatható statisztikai kapcsolat. Ez alapján elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartások esetében egyaránt fontos a biztonság és hogy megtakarításuk kellően rugalmas pénzügyi termék legyen, hogy könnyen eleget tudjanak tenni az esetleges fizetési kötelezettségeiknek.

Kutatásom során négy hipotézist állítottam fel, melyeket statisztikailag vizsgáltam. A kapott eredmények alapján azonban megfogalmaztam egy ötödik eredményt, mely felöleli a 2011-2016 évben történt kutatások tapasztalatait.

E5. A 2011-ben, 2012-ben és 2016-ban készült kiskunsági kutatási eredmények alapján igazoltam, hogy a hitelek és megtakarítások meglétére és a jövőbeni termékekkel kapcsolatos preferenciákra ható tényezők közel azonosak. Azok lassan változó jellemzői a lakosságnak, melyek csak nehezen változtathatók, formálhatók, befolyásolhatók.

A kutatásom során tett megállapításaim alapján összességében elmondhatom, hogy a meglévő hitelek és megtakarítások állományára és a jövőbeni termékekre vonatkozó preferenciák tekintetében sem a háztartások jövedelmének nagysága a legmeghatározóbb. Elemzéseim igazolták, hogy a Kiskunságban a hitelek és megtakarítások meglétére, valamint a kialakulására ható tényezők halmaza közel azonos, amik a lakosság azon jellemzői (a személyes tapasztalat, családból hozott mint, az élet során szerzett benyomás, azaz a tacit tudás), amelyek változtatása, formálása és befolyásolása egy lassú, következetes folyamat eredménye.

2. táblázat: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (1)

Célok	Hipotézisek		Új és újszerű eredmények
<p>C1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétére ható főbb tényezők azonosítása és a jövőbeni hitelfelvételekkel és megtakarításokkal kapcsolatos jellemző preferenciák vizsgálata.</p>	<p>H1. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek és megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének a nagysága.</p>	<p>H1a. A kiskunsági lakosság körében a meglévő megtakarítások meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.</p>	<p>E1. Nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.</p>
		<p>H1b. A kiskunsági lakosság körében a meglévő hitelek meglétét erősen befolyásolja a háztartás jövedelmének nagysága.</p>	
	<p>H2. A kiskunsági lakosság a hitelek és a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért karakterisztikusan elkülöníthető fogyasztói csoportok azonosíthatók.</p>	<p>H2a. A kiskunsági lakosság a jövőbeni megtakarításokra jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.</p>	<p>E2. A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.</p>
		<p>H2b. A kiskunsági lakosság a jövőbeni hitelek jellemzőire vonatkozó preferenciái alapján nem homogén, ezért statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhetőek.</p>	

Forrás: Saját szerkesztés

3. táblázat: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (2)

Célok	Hipotézisek	Új- és újszerű eredmények
C2. A kiskunsági lakosság körében a jövőbeni hitelek és a megtakarítások preferenciáira ható tényezők vizsgálata	<p>H3. Az iskolai végzettség jelentősen determinálja jövőbeni hitelekre és a megtakarításokra vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.</p>	<p>E3. A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.</p>
	<p>H3a. Az iskolai végzettség jelentősen befolyásolja a kiskunsági lakosság jövőbeni a megtakarítások jellemzőire vonatkozó preferenciáira.</p>	
	<p>H4. A jövedelem nagysága jelentősen determinálja kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek és megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáit a kiskunsági lakosság körében.</p>	<p>E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező.</p>
	<p>H4a. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításainak jellemzőire vonatkozó preferenciáira.</p> <p>H4b. A jövedelem nagysága jelentősen hat a kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleinek jellemzőire vonatkozó preferenciáira.</p>	

Forrás: Saját szerkesztés

E1. Nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.

E2. A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhető.

+E5. *A 2011-ben, 2012-ben és 2016-ban készült kiskunsági kutatási eredmények alapján igazoltam, hogy a hitelek és megtakarítások meglétére és a jövőbeni termékekkel kapcsolatos preferenciákra ható tényezők közel azonosak. Azok lassan változó jellemzői a lakosságnak, melyek csak nehezen változtathatók, formálhatók, befolyásolhatók.*

E3. A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.

E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező

3. ábra: A kutatás új és újszerű tudományos eredményei (3)

Forrás: Saját szerkesztés

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Doktori disszertációm kutatásai a hazai lakosság ezen belül is a Kiskunság háztartásainak pénzügyi attitűdjeinek felmérése irányult. Az elemzett adatok alapján elemzést készítettem, továbbá a felmérések során az általam megfogalmazott célokkal összhangba hoztam a témához kapcsolódó szakirodalmat.

E1. Nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező a meglévő megtakarítások és hitelek vonatkozásában a Kiskunságban. Vannak egyéb demográfiai ismérvek, melyek erősebb befolyást mutatnak azok meglétére.

A Kiskunságban végzett vizsgálatok alapján feltételezem, hogy főbb pénzügyi instrumentumokra leghangsúlyosabb hatása nem a háztartások jövedelmi helyzetének van, hanem egyéb, más tényezőknek, például az életkor, iskolai végzettség. Mivel a jövedelmi helyzet kevésbé meghatározó, így elmondható, hogy a különböző jövedelmű kiskunsági háztartások vélekedhetnek hasonlóan a pénzügyekkel kapcsolatos és ezt a bankszektornak is figyelembe kell venni az esetleges termékek kialakításánál és azok értékesítésénél.

Statisztikailag igazoltam, hogy a 2011-ben a Kiskunság településein végzett kutatás adatai alapján a háztartások megtakarításaira a háztartások jövedelmi helyzete mindösszesen 7%-os hatást gyakorol, amellyel a hatótényezőkre felállított kumulált gyakorisági sorban csak a 5. helyen szerepel. A pénzügyi döntések befolyásoló tényezői között első helyen szerepel az életkor, majd sorrendben a foglalkozás, az iskolai végzettség, a családi állapot s végül a jövedelemhelyzet, ezen tényezők összege 54%-ot tesz ki, melyek tehát döntően hatnak a háztartások megtakarításokkal kapcsolatos döntéseire.

Szintén igazoltam statisztikailag, hogy a Kiskunságban végzett kutatásom során a hitelekre gyakorolt hatás a hatótényezők között a hatodik helyen áll a jövedelem szempontjából. Statisztikailag alátámasztható tehát, hogy a főbb pénzügyi instrumentumokra nem a leghangsúlyosabb hatást gyakorolja a háztartások jövedelmi helyzete.

A 2011-es Kiskunságban végzett vizsgálat alapján arra jutottam, hogy a megtakarításokra ható tényezők között elsősorban a válaszadók kora (12%-ban), a válaszadók foglalkozása (11%-ban), az iskolai végzettség, illetve családi állapot (9-9%-ban) gyakorol hatást, tehát nem a háztartások jövedelme a legjelentősebb tényező. Ezen tényezők alapján tehát a felállított alhipotézist elfogadom.

A hitelek esetében megállapítottam, hogy a faktorsúlyok tekintetében a háztartások jövedelme a 6. helyen áll a rangsorban, megelőzi az életkor, modern bankolási eszközök használata, foglalkoztatás, iskolai végzettség, valamint a

háztartás fő bevételi forrása, ezen tényezők alapján tehát a felállított alhipotézist elfogadom.

A kutatásom első szakaszában végzett elemzések olyan adatállományra épültek, ami elsősorban a háztartások aktuális állapotára vonatkozó pénzügyi szokásait meghatározó információkat tartalmaztak. Fontosnak tartottam, hogy rendhagyó módon, az általában jellemző kutatási módszerektől eltérően, egy olyan adatállományt is vizsgáljak, ami a háztartások azon ismérveit dolgozza fel, hogy a pénzügyi szokások kapcsán egyéni szinten mit tartanak fontosnak akár az aktuális pénzügyi helyzetétől függetlenül is. A teszt adatbázist 2012-ben lefolytatott felmérés adataiból állítottam össze. Ennek az adatbázisnak a módszertani alkalmazhatóságát a tesztelés során igazoltam, azonban a kapott eredményeket a kutatási kérdéseim megválaszolása céljából nem használtam fel az alacsony elemszám végett, bár annak eredményei hasonlóságot mutatnak a 2016-os felmérés eredményeivel. A kutatásom eredményessége céljából 2016-ban az előzőekben ismertetett módszertani eszközöket alkalmazva és az akkor készített felmérést újra lefolytattam remélve, hogy a korábban kapott elemszám a sokaság lekérdezésével egy reprezentatív elemszámú adatbázist eredményez. A 2016-ban lefolytatott felmérés során egy 406 értékelhetően kitöltött kérdőív készült a vizsgált térségben, aminek adatait feldolgozva egy olyan adatbázist kaptam, amit a következő kutatási kérdésem megválaszolása céljából felhasználhattam.

E2. A jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos preferenciák alapján a kiskunsági lakosság statisztikailag jól körülírható csoportokba rendezhető.

Többváltozós statisztikai módszerrel igazoltam, hogy a Kiskunságban élő lakosság főbb pénzügyi instrumentumokkal kapcsolatos attitűdjei homogén, és jól determinálható fogyasztói csoportokba sorolhatók. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a lakosság tekintetében eltérő fogyasztói igényekkel bíró csoportok írhatók külön statisztikai alapon. A kapott csoportok tekintetében ma már nem feltétlenül az univerzális banki szolgáltatások kerülnek előtérbe a jövőben. A bankoknak foglalkozniuk kell a fogyasztói igényekkel és az adott igénycsoporthoz kell igazítaniuk termékeiket.

A Kiskunságban élő lakosság esetében karakterisztikusan megkülönböztethető csoportokat sikerült képezni mind a hitelfelvétel, mind pedig a megtakarításokkal kapcsolatos attitűd vonatkozásában. A hitelfelvételnél 5 jól elkülönülő fogyasztói magatartással rendelkező csoportot, míg a megtakarítás esetében 4 kvantifikálható jellemzőkkel bíró csoportot lehetett képezni, ebből adódóan ezt a hipotézist elfogadom.

A továbbiakban a kiskunsági lakosság pénzügyi attitűdjeit vizsgáltam. A magyar lakosság körében elmondható, hogy megtakarításaik elsősorban rövid lejáratúak,

azaz elsősorban likvid banki termékeket preferálnak. Emellett a vidéki lakosság körében jellemző volt, hogy készpénzben tartják vagyongukat. A 2016. évben a pénzügyi attitűdök vizsgálata céljából egy újabb felmérést készítettem, aminek adatait a kutatási kérdésem megválaszolása céljából elemeztem. A felmérés a Kiskunság lakossága körében zajlott, ahol a háztartások megtakarítás és hitelfelvétel kapcsán feltételezhető attitűdjeit vizsgáltam. Az elemzések eredményei alapján megállapítható, hogy háztartások a gondolkodásmódjuk alapján nem alkotnak homogén csoportot. A vizsgált minta elemzése igazolta, hogy a válaszadók különböző módon gondolkodnak, ami alapján statisztikai módszerekkel több csoportba sorolhatók. A megtakarítások tekintetében a háztartások hat jól elhatárolható csoportba sorolhatók. A háztartások legnagyobb arányban a tudatosan gondolkodók körébe tartozik. Szintén jelentős azoknak a száma, akik a megfontolt gondolkodásmódot követik. Így kijelenthető, hogy a háztartások közel háromnegyede a megtakarítások kapcsán tudatosan és megfontoltan hoz döntést. A válaszadók valamivel több mint egytizede gondolkodik úgy, hogy a megtakarítások kapcsán akár kockázatot is vállalna, azonban szintén hasonló azok aránya, akik a válaszaik alapján úgy gondolják, hogy nem kockáztatnak, ha megtakarításról van szó.

Fontos megjegyezni, hogy számos kutatás a pénzügyi instrumentumokhoz való hozzáállást olyan módon méri, hogy kiindulási alapnak tekinti azt, hogy a megtakarítónak az aktuális helyzete milyen, azaz rendelkezik megtakarítással vagy hitellel vagy sem. A felmérésem során az adatgyűjtés kapcsán, majd a kapott adatbázis elemzésénél rendhagyó módon fontosnak tartottam, hogy a háztartások jövedelmi szintjétől függetlenül vizsgáljam a pénzügyi termékekhez való viszonyát, a megtakarítási és hitelfelvételi hajlandóságra ható attitűdöket. Az így kapott elemzési eredmények tükrében meghatározott attitűdök alapján lehatárolt háztartásokból álló csoportokat vizsgáltam tovább. Tehát, a klasztereket tovább vizsgálva azokat összevettem a háztartások egyéb demográfiai ismérveivel. Megállapításom az, hogy a háztartásoknak a mai világban nem feltétlenül van lehetősége az igényeiknek megfelelő pénzügyi terméket választani. Kijelenthető, hogy a háztartások aktuális jövedelemszintje (milyen a megtakarítási és hitelállományi szintje) kevésbé releváns annak megítélése kapcsán, hogy az adott háztartás pénzügyi kultúrája mennyire fejlett.

E3. A kiskunsági lakosság jövőbeni megtakarításokkal és hitelekkel kapcsolatos döntéseknél, néha a tanult információk háttérbe szorulhatnak a termékekkel kapcsolatos preferenciák tekintetében. A személyes tapasztalatok családból hozott minták, a személyek életük során szerzett benyomásai a meghatározók, amelyek csak hosszútávon alakíthatók.

E4. A kiskunsági lakosság jövőbeni hiteleire és megtakarításaira vonatkozó preferenciái kapcsán nem a háztartások jövedelme a legmeghatározóbb tényező.

Ahogy korábban más kutatások egyértelműen kimutatták, hogy a háztartások megtakarítási és hitelfelvétellel kapcsolatos preferenciáikat szignifikánsan befolyásolja a válaszadók életkora, iskolai végzettsége, lakóhelyüknek típusa (pl. megyeszékhely, város, község) és a jövedelmi helyzete, az általam alkalmazott módszertanok használatával vizsgáltam ezeknek ismérveknek a hatásfokát. Az elemzéseim a korábbi kutatások megállapításait részben megerősítették. Az életkor hatását vizsgálva a megtakarításokra megállapítható, hogy az F-próba szignifikanciaszintje magasabb, mint a társadalomtudományoknál alkalmazott 5%-os szignifikancia, azonban hatását értelmezve megállapítható, hogy gyenge befolyásoló erővel rendelkezik a lakosság attitűdjeire. A háztartások jövedelméről az F-próba alapján szignifikánsan befolyásoló erőt lehet igazolni a megtakarítások tekintetében. Azonban az iskolai végzettség esetében nem tekinthető szignifikánsnak a Cramer V próba szignifikanciaszintje alapján. Az életkor szignifikáns befolyásoló erővel hat a hitelfelvételi attitűdre, ugyanakkor ilyen jellegű kapcsolat nem mutatható ki a háztartások jövedelmi viszonyaival összefüggésben. Szintén gyenge kapcsolatot mutatott a statisztikai vizsgált az iskolai végzettség vonatkozásában, így ez a feltevés egyértelműen nem igazolódott. Tehát, hipotézisem a tekintetben helytálló, hogy a háztartások megtakarítási és hitelfelvételi hajlandóságára ugyan hat a kor, a lakóhely típusa viszont az iskolai végzettség, és a jövedelem vonatkozásában nem vagy csak részben igazolódott a feltevés. Véleményem szerint az iskolai rendszerű pénzügyi oktatás szükséges, de nem elégséges. A családi és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre.

Kutatásom során négy hipotézist állítottam fel, melyeket statisztikailag vizsgáltam. A kapott eredmények alapján azonban megfogalmaztam egy ötödik eredményt, mely felöleli a 2011-2016 évben történt kutatások tapasztalatait.

E5. A 2011-ben, 2012-ben és 2016-ban készült kiskunsági kutatási eredmények alapján igazoltam, hogy a hitelek és megtakarítások meglétére és a jövőbeni termékekkel kapcsolatos preferenciákra ható tényezői közel azonosak. Azok lassan változó jellemzői a lakosságnak, melyek csak nehezen változtathatók, formálhatóak, befolyásolhatóak.

A kutatásom során tett megállapításaim alapján összességében elmondhatom, hogy a meglévő hitelek és megtakarítások állományára és a jövőbeni termékekre vonatkozó preferenciák tekintetében sem a háztartások jövedelmének nagysága a legmeghatározóbb. Elemzéseim igazolták, hogy a Kiskunságban a hitelek és megtakarítások meglétére, valamint a kialakulására ható tényezők halmaza közel azonos, amik a lakosság azon jellemzői (a személyes tapasztalat, családból hozott mint, az élet során szerzett benyomás, azaz a tacit tudás), amelyek változtatása, formálása és befolyásolása egy lassú, következetes folyamat eredménye.

Összességben a kapott eredmények kapcsán az alábbi **javaslatokat** fogalmaztam meg:

A megállapításaim alapján elmondható tehát, hogy a lakosság statisztikai alapon, jól eltérő fogyasztói igényekkel bíró csoportokba rendezhető. Ezeknek a csoportoknak a fogyasztói igényeit nem feltétlenül tudják kielégíteni a jövőben a bankok jelenleg kínált univerzális szolgáltatásaik. A bankoknak szükséges foglalkozniuk a fogyasztói igényekkel, szükséges, hogy a különböző fogyasztói igényeket felölelő lakossági csoportoknak eltérő termékkínálatot tudjanak nyújtani. Az előírt felmérések (pl. MiFID teszt) főképpen az ügyfelek alapszintű pénzügyi tájékozottságára és anyagi helyzetére kérdeznék rá. Nagyon fontos tényező lenne a **pénzügyi szolgáltatóknak a tájékoztatás eszköze**, hiszen a potenciális ügyfeleknek a pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjei merőben eltérők. Fontos kellő részletességgel tájékoztatni az ügyfeleket, akik ezáltal felelős, rövid és/vagy hosszútávú pénzügyi döntéseket tudnak meghozni a jövőben.

Balázsne (2008) tanulmányában úgy vélekedik, hogy a *magyar lakosság pénzügyi kultúrája e felmérés szerint is lesújtó*, s a következő időszak legfontosabb feladatának a pénzügyi kultúra fejlesztését tekinti. Fontos célkitűzés kellene, hogy legyen e feladat szempontjából államnak és bankszektornak egyaránt, hogy összefogjanak és a tudatlanság miatti kockázatokból eredő veszteségeket, károkat ne hárítsák át a háztartásokra. A hosszú évtizedek rossz beidegződéseit pedig csak a jövő generáció pénzügyi ismereteinek oktatásával lehet kiváltani.

A kutatás során fontos megállapításom volt, hogy a valós pénzügyi döntéseknél az intézményes tanulás során megszerzett ismeretek háttérbe szorulhatnak. A döntéseknél elsősorban a személyes tapasztalat, a családból hozott minta, az élet során szerzett benyomás (a tacit tudás) voltak meghatározók, amik jellemzően csak hosszútávon változtathatók, alakíthatók. Állásfoglalásom szerint az iskolarendszerű pénzügyi oktatás szükséges, de nem elégséges. A család és a szűkebb környezet mintaadó szerepe nem hárítható át teljes mértékben az intézményrendszerre. A pénzügyi kultúra fejlesztésének feladatát véleményem szerint nem egy-egy külön szegmensre kellene hárítani a fiatalok esetében, hanem **az oktatási intézmények és a családi környezetnek a kapcsolatára van szükség**. Az elmúlt években már felmerült, a pénzügyi ismeretek iskolai keretek között történő oktatása, ám ha a családi környezetet is bevonjuk, akkor a pénzügyi ismeretek a szülőkhöz is eljutnak azáltal, hogy a diákok esetleges pénzügyi döntéseibe bevonják őket. A képzéseket kompetencia központúvá kell tenni, illetve nem egy, hanem több korcsoportot kell velük célozni, mivel a diákok esetében az „otthonról hozott minta” is befolyásolja döntéseit.

6. IRODALOMJEGYZÉK

1. ATKINSON, A. – MESSY, F-A. (2012): Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
2. BALÁZSNÉ LENDVAI M. (2008): Reformtörekvések a pénzügyi szektorban a pénzügyi kultúra fejlesztéséért Agora: a BGF KVIFK kulturális - tudományos folyóirata: kultúra, valóság, információ, fejlesztés, 2008. (1. évf.) 2. sz. 55-70. old.
3. BÉRES D. – HUZDIK K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten In: Pénzügyi szemle (57. évf.) 3. sz. 322-336 pp.
4. CRAMER H. (1962): Mathematical Methods of Statistics, (Printed in the USA in 1946, Princeton University Press) Printed by M. E. Eapen at the GLS Press, Bombay and Published by P. S. Jayasinghe, Asia Publishing House, Bombay, India, 575 p. (Reprint kiadás) Link: http://fma.if.usp.br/~aalves/FPE/hc_probability.pdf
5. HUNG, A. – PARKER, A. M. – YOONG, J. (2009): Defining and Measuring Financial Literacy, (September 2, 2009). RAND Working Paper Series WR-708. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1498674> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1498674>
6. KETSKEMÉTHY L. – IZSÓ L. – KÖNYVES TÓTH E. (2011): Bevezetés az IBM SPSS Statistics programrendszerbe; Artéria Stúdió Kft, Budapest, ISBN 978-963-08-1100-2; 579p.
7. MAJOROS P. (2009). A kutatómódszertan alapjai (harmadik kiad.). Budapest: Panem Kiadó; ISBN: 9633945844; 250 p.
8. MELLAN, O. (1997): Barátságban a pénzzel. Helikon Kiadó p. 266. p
9. SAJTOS L. – MITEV A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea Kiadó, Budapest; ISBN: 9639659087; 404 p.
10. SZÉKELYI M. – BARNÁ I. (2008): Túlélőkészlet az SPSS-hez; Typotex Kiadó, Budapest, ISBN: 9789632790121; 458 p.
11. SZŰCS I. (2004): Alkalmazott statisztika; Agroinform kiadó; Budapest, 551 p.
12. TOMCSÁNYI P. (2000): Általános kutatómódszertan. Gödöllő: Szent István Egyetem. ISBN: 963-86097-0-2; 474 p.

7. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS PUBLIKÁCIÓK

Idegen nyelven megjelent folyóiratcikkek:

1. Nagy É. L. – **Csernák J.** (2015): The Spread of Retail Foreign Currency Loans in Hungary; in: *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 5:(1) pp. 73-79. (2015)
2. Konecsny J. – **Csernák J.** (2013): Private Equity Investments in Hungary and the Financial Crisis, *INTERNATIONAL JOURNAL OF ECONOMICS AND FINANCE STUDIES* 5:(1) pp. 202-212. (2013) ISSN 1309-8055
3. **Csernák J.** – Koncz G. – Szűcs Cs. – Kisari K. (2012): The Factors Influencing the Quality of Life of the Rural Population According to a Survey Conducted in Hungary, in: *ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS* 14:(6) pp. 47-51. (2012) ISSN: 1508-3535
4. Botos K. – Botos J. – Béres D. – **Csernák J.** – Németh E. (2012): Financial Literacy and Risk- Taking of Households in the Hungarian Central Great Plain, in: *PÉNZÜGYI SZEMLE* 57:(3) pp. 267-285. (2012) HU ISSN 0031-496-X Impact Factor: 0,03

Magyar nyelven megjelent folyóiratcikkek:

1. **Csernák J.** (2017): A lakosság megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáinak vizsgálata primer kutatás alapján, in: *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 7:(1) pp. 39-50.
2. **Csernák J.** (2012): A háztartások megtakarításainak preferenciái egy konkrét felmérés tükrében, in: *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 2:(2) pp. 23-30. (2012) ISSN 2062-8269
3. Botos K. – Botos J. – Béres D. – **Csernák J.** – Németh E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban, in: *PÉNZÜGYI SZEMLE* 57:(3) pp. 291-309. (2012) HU ISSN 0031-496-X Impact Factor: 0,03

4. Szabó G. K. – Bujáki J. – Töröcsvári Zs. – **Csernák J.** (2012): A hitelek és megtakarítások alakulása a Bács-Kiskun megyei háztartások tükrében in: *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 2:(1) pp. 101-108. (2012. június) ISSN 2062-8269

Idegen nyelvű konferencia kiadványok:

1. Hegedűs Sz. – **Csernák J.** (2012): The changing municipality system in Hungary, In: Magda S. – Dinya L. (szerk.): XIII. Nemzetközi Tudományos Napok: „Zöld gazdaság és versenyképesség?” Konferencia helye, ideje: Gyöngyös, Magyarország, 2012.03.29-2012.03.30. Károly Róbert Főiskola, 2012. pp. 1508-1515. (ISBN:978-963-9941-53-3)

Magyar nyelvű konferencia kiadványok:

1. Pataki L. – Bakos-Tóth E. – Baranyi A. – Fodor H. – **Csernák J.** (2016): Nyíltvégű befektetési alapok teljesítményének elemzése 2007-2016 között, In: Kulcsár L. – Resperger R. (szerk.) Európa: Gazdaság és Kultúra = Europe: Economy and Culture: nemzetközi Tudományos Konferencia Sopron, 2016. november 10. = International Scientific Conference: Tanulmánykötet. 1070 p. Konferencia helye, ideje: Sopron, Magyarország, 2016.11.10 Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 2016. pp. 1001-1014. (ISBN:978-963-334-298-5)
2. **Csernák J.** (2015): A CHAID modell alkalmazásának lehetőségei egy konkrét regionális felmérés tükrében In: A. Csata, G. Fejér-Király, O. György, J. Kassay, B. Nagy, L.-J. Tánzos (szerk.) 12th Annual International Conference on Economics and Business: Value changes in a transforming economy: Challenges in the Carpathian Basin. Konferencia helye, ideje: Csíkszereda, Románia, 2015.06.05-2015.06.06. Kolozsvár: Editura Risoprint, 2015. pp. 185-195. (ISBN:978-963-53-1566-5)
3. Hegedűs Sz. – **Csernák J.** (2014): Az önkormányzatok gazdálkodásának és pénzügyi helyzetének vizsgálata Kiskunságban; In: Takácsné György K. (szerk.) Az átalakuló, alkalmazkodó mezőgazdaság és vidék: tanulmányok: XIV. Nemzetközi Tudományos Napok: Gyöngyös, 2014. március 27-28.. 1657 p. Konferencia helye, ideje: Gyöngyös, Magyarország, 2014.03.27-2014.03.28. Gyöngyös: Károly Róbert Főiskola, 2014. pp. 651-659. (ISBN:978-963-9941-76-2)

4. **Csernák J.** (2013): A vidéki háztartások hitelfelvételre ható tényezői a Kiskunságban In: Ferencz Á (szerk.) Környezettudatos gazdálkodás és menedzsment: Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia. 1079 p. Konferencia helye, ideje: Kecskemét, Magyarország, 2013.09.05 Kecskemét: Kecskeméti Főiskola, 2013. pp. 578-582. I-II. kötet. (ISBN:978-615-5192-19-7), 1. köt.: 978-615-5192-20-3, 550 p. 2. köt.: 978-615-5192-21-0, 553-1079 p.
5. **Csernák J.** (2013): A vidéki háztartások megtakarítási hajlandóságát befolyásoló tényezők a Dél-alföldi régióban, In: Troján Sz, Teschner G. (szerk.) Hensch Árpád nyomdokain - A Gazdálkodásban publikált PhD hallgatók és kutatók III. Országos Tudományos Konferenciája, Konferencia helye, ideje: Mosonmagyaróvár, Magyarország, 2013.04.25 (Nyugat-Magyarországi Egyetem) Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, 2013. pp. 1-9. (ISBN:978-963-334-108-7)
6. Szabó A. K. – Csapó L. A. – **Csernák J.** (2013): A háztartások zöldségfogyasztási szokásainak elemzése és a nemnövekedés paradigmája egy konkrét felmérés alapján a Dél-alföldi régióban. In: Balázs Judit, Székely Csaba (szerk.): A gazdasági fejlődés fő hajtóerői (Innováció – hatékonyság – munkahelyteremtés), Nemzetközi Tudományos Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából; Konferencia helye, ideje: Sopron, Magyarország, 2012.11.12 Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 2013. pp. 389-397. (ISBN:978-963-359-000-3)
7. **Csernák J.** (2012): Társadalmi fenntarthatóság kérdése a Kiskunságban, In: Magda S. – Dinya L. (szerk.): XIII. Nemzetközi Tudományos Napok: „Zöld gazdaság és versenyképesség?” Konferencia helye, ideje: Gyöngyös, Magyarország, 2012.03.29-2012.03.30. Károly Róbert Főiskola, 2012. pp. 283-290. (ISBN:978-963-9941-53-3)
8. **Csernák J.** (2011): A Bács-Kiskun megyei vidéki háztartások anyagi helyzete önértékelésük tükrében, In: Ferencz Á (szerk.) "Válságkezelés a tudomány eszközeivel" Erdei Ferenc 6. Tudományos Konferencia. 1-2-3. kötet, Konferencia helye, ideje: Kecskemét, Magyarország, 2011.08.25-2011.08.26. Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, 2011. pp. 299-304. (ISBN:978-963-7294-98-3 Ö)

9. Kisari K. – Széles Z. – **Csernák J.** (2011): A vidéki lakosság megtakarítási hajlandóságának vizsgálata Bács-Kiskun megyében, In: Ferencz Á (szerk.): "Válságkezelés a tudomány eszközeivel" Erdei Ferenc 6. Tudományos Konferencia. 1-2-3. kötet Konferencia helye, ideje: Kecskemét, Magyarország, 2011.08.25-2011.08.26. Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, 2011. pp. 359-364. (ISBN:978-963-7294-98-3 Ö)
10. **Csernák J.** – Széles Z. – Kisari K. – Szabó G. K. (2011): "Addig nyújtózkodj, amíg a takaród ér!" - A hitelek alakulása a Bács-Kiskun megyei vidéki háztartások tükrében In: Ferencz Á (szerk.) "Válságkezelés a tudomány eszközeivel" Erdei Ferenc 6. Tudományos Konferencia. 1-2-3. kötet, Konferencia helye, ideje: Kecskemét, Magyarország, 2011.08.25-2011.08.26. Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, 2011. pp. 254-258. (ISBN:978-963-7294-98-3 Ö)

Magyar nyelvű absztrakt:

1. **Csernák J.** – Takács I. – Kisari K. (2011): A tartalékképzés attitűdjei egy felmérés tapasztalatai alapján, In: Balázs J. (szerk.): Változó környezet Innovatív Stratégiák: Programfüzet és előadás-kivonatok, Konferencia helye, ideje: Sopron, Magyarország, 2011.11.02 (Nyugat-Magyarországi Egyetem) Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2011. p. 125. (ISBN:978 963 9883 84 0)